

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta

Lakialoite laiksi lastensuojelulain 75 §:n muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta (HE 237/2018 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten.

Eduskunta-aloite

Esityksen yhteydessä valiokunta on käsitellyt seuraavan aloitteen:

- Lakialoite LA 86/2018 vp Outi Alanko-Kahiluoto vihr ym. Lakialoite laiksi lastensuojelulain 75 §:n muuttamisesta

Lausunto

Asiasta on annettu seuraava lausunto:

- perustuslakivaliokunta PeVL 64/2018 vp

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- erityisasiantuntija Kirsi Kaikko, sosiaali- ja terveysministeriö
- erityisasiantuntija Anu Mutanen, oikeusministeriö
- esittelijäneuvos Tapio Rätty, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- ylitarkastaja Marita Raassina, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira)
- tutkimusprofessori Tarja Heino, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- palveluesimies Sari Ruhanen, Myllymäen lastenkoti
- toiminnanjohtaja Jaana Laurén, Eemeli
- toimitusjohtaja Anna-Leena Kailio, Nuorten Väylä Oy
- erityisasiantuntija Susanna Hoikkala, Lastensuojelun Keskusliitto
- kokemusasiantuntija Yontale Gebrenegus, Osallisuuden aika ry
- kokemusasiantuntija Aino Taipalus, Osallisuuden aika ry

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

- erityisasiantuntija Alpo Heikkinen, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry
- kehitysjohtaja Kati Palsanen, SOS-lapsikylä

Valiokunta on saanut kirjalliset lausunnot:

- Pohjois-Suomen aluehallintovirasto
- Helsingin kaupunki
- Vantaan kaupunki
- Hyvinvointiala HALI ry
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Nuorten Ystävät ry
- Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- Perhekuntoutuskeskus Lauste
- Pesäpuu ry

HALLITUKSEN ESITYS JA LAKIALOITE

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi lastensuojelulakia siten, että lapsen oikeutta hyvään kohteluun, huolenpitoon ja kasvatukseen vahvistettaisiin. Lastensuojelun tulisi tukea lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tavanomaisen kasvatuksen toteutumista. Esityksessä selkeytettäisiin yleisesti hyväksytyyn tavanomaisen kasvatuksen ja perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa. Esityksellä vahvistettaisiin siten myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten oikeutta huolenpitoon, rajojen asettamiseen sekä ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun. Lisäksi esityksellä tarkennettaisiin rajoitusten käytölle asetettavia yleisiä edellytyksiä, kuten välttämättömyys- ja suhteellisuusvaatimusta. Esityksellä pyritäisiin parantamaan kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen ja hänen huoltajansa oikeusturvaa ja tehostamaan valvontaa.

Esitykseen sisältyy lastensuojelussa sovellettavia menettelytapoja koskevien säännösten tarkentaminen. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tulisi tehdä hoito- ja kasvatussuunnitelma aina, kun lapseen on kohdistettu rajoituksia tai on oletettavissa, että rajoituksia joudutaan käyttämään. Hoito- ja kasvatussuunnitelma sekä tiedot lapseen kohdistuneista rajoituksista tulisi toimittaa lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Kun lapseen on kohdistettu useita, peräkkäisiä tai pitkäaikaisia rajoituksia, olisi sosiaalityöntekijän arvioitava lapsen palvelujen tarve ja kokonaistilanne.

Rajoitustoimenpiteiden lasta kunnioittavan toteuttamisen varmistamiseksi sijaishuollon palvelujen tuottajan tulisi vahvistaa lasten hyvää kohtelua yleisellä suunnitelmalla. Lisäksi henkilöstön määrästä, osaamisesta ja perehdytyksestä tulisi huolehtia siten, etteivät niihin liittyvät puutteet aiheuta rajoitusten käyttämistä tai lapsen turvallisuutta vaarantavia tai ihmisarvoa alentavia rajoitustoimenpiteiden toteuttamistapoja ja käytäntöjä.

Lapsen osallisuuden vahvistamiseksi ja sijaishuollon valvonnan vahvistamiseksi säännöksiä tarkennettaisiin rajoitustoimenpiteiden kirjaamisen osalta. Kirjaamisen tulisi sisältää kuvaus muun

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

muassa siitä, miten rajoitustoimenpide on toteutettu, kuka sen on toteuttanut ja millaisia muita rajoituksia on käytetty samaan aikaan. Lisäksi muuta valvontaa koskevaa säännöstä tarkennettaisiin niin, että aluehallintovirastojen olisi kuultava lapsia tarkastuskäynneillä.

Lapsen oikeutta huolenpitoon ja turvaan vahvistettaisiin uudella säännöksellä laitoksesta luvatta poistuneen tai sinne palaamatta jääneen lapsen palauttamisesta laitokseen. Lakiin lisättäisiin mahdollisuus ottaa laitoshoidossa olevalta lapselta tupakka- ja nikotiinituotteet pois. Lisäksi lapselta voisi ottaa pois sijaishuollon tarkoitusta vaarantavat aineet ja esineet.

Lapsen perusoikeuksia vahvistettaisiin lyhentämällä eristyksen enimmäisaikaa.

Esityksen mukaan sijaishuoltopaikan olisi rajoitusten käytön jälkeen käytävä asia läpi lapsen kanssa ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulisi arvioida lapseen kohdistettuja rajoitteita sekä lapsen palvelujen sopivuutta ja riittävyyttä. Velvollisuus antaa tieto käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista lisättäisiin lakiin.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä huhtikuuta 2019 lukuun ottamatta 61 b §:ä, joka on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2020.

Lakialoite

LA 86/2018 vp. Lakialoitteessa ehdotetaan lastensuojelulakia muutettavaksi siten, että kunnan velvollisuus lastensuojelun jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta tai viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut 1 momentissa tarkoitettun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Nykyisin jälkihuollon päättymisen ikäraja on 21 vuotta.

VALIOKUNNAN YLEISPERUSTELUT

Yleistä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi lastensuojelulakia (417/2007) siten, että kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta hyvään kohteluun, huolenpitoon ja kasvatukseen vahvistetaan. Tavoitteena on selkeyttää niin sanotun tavanomaisen kasvatuksen ja perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa. Esityksellä tarkennetaan myös rajoitusten käytölle asetettavia yleisiä edellytyksiä, kuten välttämättömyys- ja suhteellisuusvaatimusta. Lisäksi esityksellä pyritään parantamaan kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen ja hänen huoltajansa oikeusturvaa ja tehostamaan valvontaa. Lisäksi lastensuojelussa sovellettavia menettelytapoja koskevia säännöksiä tarkennetaan.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää esitettyjä muutosehdotuksia tarpeellisina ja perusteltuina. Lastensuojelulain mukaisten rajoitusten käytön ja ammatillisten menettelytapojen käytön selkiyttäminen ja täsmentäminen vahvistavat kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten oikeutta ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

Perustuslakivaliokunta on antanut esityksestä lausunnon PeVL 64/2018 vp, jossa se pitää ehdotettuja muutoksia perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta monin tavoin merkityksellisinä. Lisäksi lakiehdotus on merkityksellinen Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen kannalta.

Perustuslakivaliokunta toteaa, että lapsia on perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännöksellä on sen esitöiden mukaan (HE 309/1993 vp, s. 45/I) korostettu vaatimusta lasten kohtelemisesta paitsi keskenään yhdenvertaisesti myös aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina, periaatteessa yhtäläiset perusoikeudet omaavina ihmisinä. Toisaalta säännös muodostaa perustan lasten vajaavaltaisena ja aikuisväestöä heikompana ryhmänä tarvitsemalle erityiselle suojelulle ja huolenpidolle. Lisäksi perustuslakivaliokunta toteaa, että lastensuojelulaille pyritään myös toteuttamaan perustuslain 19 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattua oikeutta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon sekä julkiselle vallalle perustuslain 19 §:n 3 momentissa säädettyä tehtävää tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Perustuslakivaliokunta toteaa, että ehdotetut säännökset toisaalta mahdollistavat puuttumisen lapsen itsemääräämisoikeuteen ja useisiin muihin perusoikeuksiin, kuten perustuslain 7 §:ssä turvattuun vapauteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä perustuslain 15 §:ssä turvattuun omaisuuden suojaan.

Perustuslakivaliokunta katsoo lausunnossaan, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisympäristössä, jos valiokunnan lapsen oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin koskevasta 4 a §:stä ja luvatta laitoksesta poistuneen lapsen kuljettamista koskevasta 69 a §:stä tekemät valtiosääntöoikeudelliset huomautukset otetaan asianmukaisesti huomioon. Lisäksi perustuslakivaliokunta esittää lausunnossaan huomioita tiedon antamista käytettävistä oikeussuojakeinoista koskevasta 32 a §:stä, rajoitusten käytön yleisiä edellytyksiä koskevasta 61 a §:stä, henkilöntarkastusta koskevasta 66 §:stä ja eristämistä koskevasta 70 §:stä.

Kasvatuksen ja rajoitusten välinen rajanveto

Esityksessä ehdotetaan lisättäväksi lastensuojelulakiin uusi säännös, jonka mukaan lastensuojelun on tuettava tavanomaisen kasvatuksen toteutumista. Säännöksen tarkoituksena on selventää sitä, milloin kysymys on tavanomaisesta kasvatuksesta ja milloin lastensuojelulain tarkoittamasta rajoituksesta, joka voidaan toteuttaa vain lain edellytysten täytyessä ja lain mukaisia menettelyjä noudattaen. Uudessa säännöksessä korostetaan lapsen oikeutta saada hyvää kasvatusta ja kohtelua. Säännöksen tarkoitus on suojata lasta epäasialliselta ja lapsen oikeuksia loukkaavalta kohtelulta. Esitetyllä säännöksellä ei luoda uusia toimivaltuuksia sijaishuoltoon.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää lasten kasvatuksen ja rajoitusten välisen rajanvedon selkeyttämistä koskevaa uutta säännöstä erittäin tarpeellisena. Erityisesti sijaishuollossa rajanveto kasvatuksen ja lapsen perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välillä on useassa yhteydessä todettu haastavaksi, vaikka esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira on ohjeistanut asiassa lastensuojelulaitoksia. Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkistushavaintojen perusteella näyttää siltä, että lastensuojelulaitoksissa laitosten kasvatukselliseksi mieltämällä kei-

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

noilla tosiasiaa puututaan sijoitettujen lasten elämään rajoittamalla lasten perustuslaissa säädettyjä oikeuksia ilman sitä koskevaa päätöksentekoa. Eduskunnan oikeusasiamiehen havaintojen perusteella laitoksissa on kasvatukseen käytetty sellaisia keinoja, jotka tarkoitukseltaan ja intensiteetiltään muistuttavat lastensuojelulain 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia tai ovat niitä.

Perustuslakivaliokunta on pitänyt lausunnossaan säännöksen tavoitetta perusteltuna, mutta pitää välttämättömänä, että säännöstä täsmennetään olennaisesti. Valiokunnan mielestä säännöksessä käytetyt ilmaisut ("tavanomainen kasvatusta", "objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettaminen") yhdessä säännöksen monitulkintaisten perustelujen kanssa voivat johtaa siihen, että raja rajoitustoimenpiteisiin nähden muuttuu epäselvemmäksi ja että lapsen perusoikeuksiin puuttuvia toimenpiteitä oikeutetaan tavanomaiseen kasvatukseen vetoamalla. Myös sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan saamista asiantuntijalausunnoissa pidetään säännöksen sisältämiä uusia käsitteitä haastavina tai ongelmallisina.

Lisäksi perustuslakivaliokunta huomauttaa, että tietyn ihmisryhmän perusoikeuksia ei voida suoraan rajoittaa erityisen vallanalaisuussuhteen tai laitostavan perusteella (HE 309/1993 vp, s. 25/I ja 49/II). Jos esimerkiksi laitoshuollossa olevan henkilön perusoikeuksia on tarve rajoittaa, on rajoituksista säädettävä lailla ja ne tulee oikeuttaa erikseen kussakin tapauksessa ja kunkin perusoikeuden osalta (PeVL 15/2015 vp, s. 3, PeVL 5/2006 vp, s. 2/I ja PeVL 34/2001 vp, s. 2/I).

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta ehdottaa säännöstä täsmennettäväksi perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla poistamalla säännöksestä uudet käsitteet "tavanomainen kasvatusta" ja "objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettaminen". Valiokunta korostaa, että kaikilla lastensuojelun piirissä olevilla lapsilla on oikeus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983, lapsenhuoltolaki) 1 §:n mukaiseen hyvään hoitoon ja kasvatukseen vastaavasti kuin kaikilla muilla lapsilla. Valiokunnan näkemyksen mukaan lastensuojelun tulee turvata lapsen hyvä hoito ja kasvatusta, lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito sekä lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin siten kuin lapsenhuoltolain 1 §:ssä säädetään. Uuden säännöksen keskeisenä tavoitteena on täsmennää, että lastensuojelun piirissä olevan lapsen lapsenhuoltolain mukainen hyvä hoito ja kasvatusta ei saa sisältää lastensuojelulain 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia.

Lapsenhuoltolain 1 §:n perusteella lapsen huollon tulee turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lisäksi säännöksen mukaan lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lisäksi lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Myös lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. Säännöstä on täsmennetty 1.12.2019 voimaan tulevalla lailla niin, että myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava ja lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

Valiokunta toteaa, että voimassa olevan lastensuojelulain 4 §:ssä määritellään lastensuojelun keskeiset periaatteet, jotka tukeutuvat sisällöllisesti lapsenhuoltolain 1 §:ään. Lisäksi voimassa olevan lastensuojelulain 58 §:n mukaan laitoshoidossa olevan lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja kasvuolojen järjestämisessä tulee noudattaa, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä on säädetty. Hallituksen esitykseen ei sisälly ehdotuksia lastensuojelulain 4 tai 58 §:n muuttamisesta. Valiokunta pitää välttämättömänä, että lastensuojelun piirissä olevan lapsen oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja huolenpitoon selkeytetään ja lastensuojelulain uuden 4 a §:n suhdetta lastensuojelulain 4 ja 58 §:ään täsmennetään jatkovalmistelussa esimerkiksi osana asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön valmistelua.

Lastensuojelulain mukaiset rajoitukset

Lastensuojelulaissa on useita perusoikeuksia rajoittavia säännöksiä, kuten säännökset lapsen yhteydenpidon rajoittamisesta (62 ja 63 §), aineiden ja esineiden haltuunotosta (65 §), henkilötarkastuksesta ja henkilönkatsastuksesta (66 §), omaisuuden ja lähetysten tarkastamisesta ja lähetysten luovuttamatta jättämisestä (67 §), kiinnipitämisestä (68 §), liikkumisvapauden rajoittamisesta (69 §) sekä eristämisestä (70 §). Lapsen yhteydenpidon rajoittamista (62 ja 63 §) voidaan käyttää sekä perhe- että laitoshoidossa. Muita lastensuojelulaissa tarkoitettuja niin sanottuja rajoitus-toimenpiteitä voidaan käyttää ainoastaan laitoshuoltona järjestettävässä sijaishuollossa.

Valiokunta pitää perusteltuna esitykseen sisältyviä täsmennyksiä lastensuojelulain rajoituksia koskeviin säännöksiin. Esitykseen sisältyy myös ehdotuksia, joiden tavoitteena on ennaltaehkäistä rajoitusten käyttöä, ohjata rajoitusten käyttöä ja lisätä rajoitusten käytön jälkikäteistä arviota. Esityksessä ei ehdoteta laajennettavaksi rajoitusten käyttömahdollisuuksia ammatillisissa perhekodeissa. Valiokunta pitää tärkeänä, että lain toimeenpanossa huolehditaan siitä, että kirjaamista ja suunnitelmien tekemistä koskevat uudet velvoitteet eivät vähennä lasten kanssa tehtävään työhön käytettävää aikaa.

Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi säännös rajoitusten käytön yleisistä edellytyksistä (61 a §), jolla vahvistetaan sijaishuollossa olevien lasten oikeusturvaa sekä kaikkien rajoitusten käytön viimesijaisuutta. Ehdotettu säännös tiukentaa monilta osin rajoitusten käyttöä. Valiokunta korostaa, että lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelinten velvollisuutena on ensisijaisesti huomioida lapsen etu kaikissa lasta koskevissa asioissa. Rajoituksen on siten aina oltava lapsen edun mukainen ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa. Valiokunta pitää tärkeänä, että esimerkiksi lapsen yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös silloin, kun lapsi itse vastustaa yhteydenpitoa.

Esitykseen sisältyy myös muita rajoitusten käyttöä tiukentavia säännöksiä. Henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus ehdotetaan erotettavaksi kahdeksi eri pykäläksi 66 § ja 66 a §. Lakiehdotuksen 66 a §:n 2 momentin mukaan päätöksen henkilönkatsastuksesta voisi jatkossa tehdä vain laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä henkilö, joka kuuluu laitoksen hoito- tai kasvatushenkilökuntaan. Tällä hetkellä päätöksen henkilönkatsastuksesta on voinut tehdä näiden ohella muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon omaava henkilö. Lisäksi eristämistä koskevaan säännökseen (70 §) ehdotetaan lisättäväksi täsmennyksiä vastuusta eristetyn lapsen turvallisuudesta hu-

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

lehtimisestä. Valiokunta pitää hyvänä, että myös eristyksen aikarajoja ehdotetaan lyhennettäväksi merkittävästi nykyisestä.

Lisäksi esitykseen sisältyy myös eräitä muita rajoitusten käyttöä rajaavia uusia säännöksiä. Tällaisia liittyy suunnitelmien laatimiseen (30 a ja 61 b §), henkilöstön määrästä, osaamisesta ja perhedytyksestä huolehtimiseen (60 §:n 3 momentti), rajoitustoimenpiteiden kirjaamiseen (74 §) ja jälkikäteisarviointiin (74 a §).

Esitykseen sisältyy säännös lastensuojelulaitoksessa tehtävästä yleistä hyvää kohtelua koskevas- ta suunnitelmasta, jonka laatimisessa on kuultava laitokseen sijoitettuja lapsia ja joka tulee käydä heidän kanssaan yhdessä läpi. Valiokunta toteaa, että hyvää kohtelua koskeva suunnitelma voi osaltaan vaikuttaa myönteisesti sijaishuollon järjestämisen tapaan laitoksissa ja osaltaan selkeyttää myös sijaishuollossa olevien lasten oikeutta hyvään hoitoon ja kasvatukseen. Valiokunta pitää tärkeänä, että suunnitelma lähetetään tiedoksi myös lapsen sijoittaneelle kunnalle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Esityksessä ehdotetaan myös täsmennettäväksi lapsen asiakassuunnitelman täydentämistä koskevaa säännöstä niin, että lapsen asiakassuunnitelmaa on aina täydennettävä lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmalla, jos lapseen kohdistetaan tai oletetaan kohdistettavan sijaishuollossa rajoituk- sia. Valiokunta korostaa, että lapsen asiakassuunnitelman täydentäminen lapsen hoito- ja kasva- tussuunnitelmalla ei tarkennuksesta huolimatta liity vain rajoitustilanteisiin, vaan suunnitelman tarkoituksena on yleisesti täsmentää asiakassuunnitelmaa ja turvata lapsen hyvä kohtelu. Lisäksi valiokunta pitää tärkeänä, että asiakassuunnitelman täydentäminen tehdään yhteistyössä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.

Valiokunta pitää tarkoituksenmukaisina esitykseen sisältyviä tarkennuksia rajoitusten käytön kir- jaamisesta sekä rajoitusten käytön lapsikohtaisesta arvioinnista yhdessä lapsen kanssa jälkikä- teen. Valiokunta korostaa, että kirjaamisvelvollisuudella huolehditaan lapsen oikeusturvan toteu- tumisesta ja kirjaaminen on myös jälkikäteisen valvonnan kannalta välttämätöntä. Valiokunta to- teaa, että uusi säännös rajoitusten käytön jälkikäteisestä arvioinnista yhdessä lapsen kanssa voi osaltaan ehkäistä haastavien tilanteiden syntymistä ja vähentää rajoitusten käyttöä. Valiokunta pitää tarpeellisena, että rajoitusten lapsikohtainen arvio toimitetaan lapsen asioista vastaavalle so- siaalityöntekijälle. Lapsikohtainen rajoitusten käytön arviointi voidaan yhtenä osatekijänä ottaa huomioon arvioitaessa sijaishuoltopaikan soveltuvuutta.

Esityksessä ehdotetaan myös tarkennettavaksi sijaishuollon henkilöstöä koskevaa säännöstä niin, että vähäinen henkilöstömäärä tai puuteet osaamisessa suhteessa asiakaskunnan hoitoisuuteen ja hoidon vaatavuuteen eivät saa johtaa rajoitustoimenpiteiden käyttöön vain laitoksen tarpeista joh- tuen.

Rajoitustoimenpiteiden käyttöä rajaavien säännösten lisäksi esitys sisältää myös ehdotuksia uu- siksi rajoitustoimenpiteiksi.

Uutena rajoitustoimenpiteenä esityksessä ehdotetaan mahdollisuus ottaa laitoshoidossa olevalta lapselta pois tupakka- ja nikotiiniuotteet (65 §:n 4 momentti). Valiokunta pitää säännöstä perus- teltuna. Säännöksen perustelut jättävät harkinnan tupakkatuotteiden haltuunotosta laitoksen joh-

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

dolle. Valiokunta korostaa, että tupakkalakiin (549/2016) sisältyvien tupakointikieltojen ja -rajoitusten perusteella laitoksella on velvollisuus kieltää tupakointi. Tupakkalain 118 §:n perusteella alle 18-vuotias ei saa pitää hallussaan tupakkatuotetta tai nikotiinainestettä.

Lisäksi esitykseen sisältyy uusi säännös laitoksesta luvatta poistuneen tai sinne palaamatta jääneen lapsen palauttamisesta laitokseen (69 a §). Säännöksen mukaan laitoksen on viipymättä ryhdyttävä toimenpiteisiin luvattomasti poistuneen lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen. Lapsen kuljettamisen voi säännöksen perusteella toteuttaa vain laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva lastensuojelulaissa tarkoitettuna ammatillisen pätevyyden omaava työntekijä, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu toimivaltainen viranomaislainen. Lapsen kuljettamisen toteuttava henkilö voi tehdä lapselle henkilöntarkastuksen ja suorittaa eräiden haitallisten aineiden ja esineiden haltuunoton lapselta sekä pitää lasta lyhytaikaisesti kiinni kuljetuksen aikana. Säännöksen perusteella lapsen etsimistä ja kuljetusta takaisin laitokseen ei voida ulkoistaa esimerkiksi yksityiselle yritykselle.

Valiokunta pitää uutta säännöstä laitoksesta luvatta poistuneen lapsen kuljettamisesta perusteltuna nykytilan selkeyttämiseksi ja lapsen oikeuksien sekä edun turvaamiseksi. Esityksen perustelujen mukaan kuljetuksia on toteutettu säädospohtajan puuttumisen vuoksi vaihtelevasti ja myös esimerkiksi yksityisiä kuljetuspalvelun tuottajia käyttäen. Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on tuotu esille, että yksityisten kuljetuspalvelujen työntekijät ovat saattaneet kohdistaa kuljetusten aikana lapsiin myös rajoituksia, vaikka heillä ei ole ollut siihen lakiin perustuvaa oikeutta. Lasten etsimisestä ja kuljettamisesta ei ole tehty asiakirjamerkintöjä eikä kuljetuspalvelujen tuottajia ole valvottu kunnissa tai valvontaviranomaisten toimesta.

Valiokunnan saamista asiantuntijalausunnoissa tuotiin esille, että ehdotettu sääntely voi pitkittää luvattomien poissaolojen kestoja ja lisätä siten lapsen terveyteen ja turvallisuuteen kohdistuvia riskejä, koska kuljetuksessa käytössä edellytettävää vakituista henkilökuntaa ei ole aina saatavilla. Tämän vuoksi myös osassa asiantuntijalausunnoista alihankinta nähtiin perustelluksi kuljetusten toteuttamiseksi.

Valiokunta korostaa, että lapsen edun mukaista on pyrkiä ensisijaisesti ennaltaehkäisemään lasten ja nuorten luvatta poistumista sijaishuoltopaikasta sekä lyhentämään luvattomien poissaolojen kestoja. Valiokunta ei pidä perusteltuna mahdollistaa alihankinnan käyttöä luvattomasti laitoksesta poistuneen lapsen kuljettamisessa. Luvattomiin poissaoloihin voi liittyä päihteiden käyttöä, rikollisuutta ja hyväksikäyttöä. Luvattomasti laitoksesta poistuneet lapset ovat siten erityisen haavoittuvassa asemassa, ja tästä syystä heidän etsintänsä ja kuljettamisensa takaisin sijaishuoltopaikkaan vaatii ammattitaitoa ja vuorovaikutustaitoja. Ehdotetulla sääntelyllä varmistetaan, että kuljetukseen osallistuvalla on hoito- ja kasvatushenkilön ammatin edellyttämä koulutus. Lisäksi kuljettamisen aikana voi olla tarpeen käyttää lastensuojelulaissa tarkoitettuja rajoituksia. Tämän vuoksi yksityisten palveluntuottajien käyttö kuljetuksissa on ongelmallista myös perustuslain 124 §:ään sisältyvän julkisen vallan käytön siirtoa ja merkittävän julkisen vallan siirron kieltoa yksityiselle koskevan sääntelyn näkökulmasta. Valiokunta pitää kuitenkin välttämättömänä, että uuden sääntelyn vaikutuksia laitoksesta luvatta lähteneiden lasten etsimiseen ja kuljetusten toteuttamiseen lapsen yksilöllinen tilanne ja terveydentila huomioon ottaen seurataan huolellisesti. Lisäksi valiokunta pitää tarpeellisena, että yksityisestä lastensuojelulaitoksesta poliisille tehtävän virka-apupyynnön tekemisen mahdollisuus selvitetään jatkotyössä.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

Sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdottaa kuljetusta koskevaa säännöstä täsmennettäväksi perustuslakivaliokunnan lausunnossa edellyttämällä tavalla. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan edellyttänyt, että säännöstä täsmennetään niin, että kiinnipitämiseen ei voida turvautua kulkuneuvon ulkopuolella, koska säännöksessä kiinnipitämisen tarkoitus on rajattu kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseen. Sosiaali- ja terveysvaliokunta toteaa, että säännöksen perusteella kiinnipitämiseen ei siten voi turvautua kulkuneuvon ulkopuolella esimerkiksi tarkoituksessa saada lapsi sisälle kulkuneuvoon. Lisäksi perustuslakivaliokunnan mukaan lakiin on perusteltua lisätä säännös kuljettamisen toteuttamisesta turvallisesti ja lapsen yksilöllinen tilanne huomioon ottaen. Lisäksi sääntelyä tulee perustuslakivaliokunnan mukaan täydentää säännöksiin lapsen palauttamisen toimeenpanosta tehtävästä päätöksestä.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että tällä hetkellä lastensuojelulain mukaisia rajoituksia koskeva tietopohja on puutteellista. Saatavilla ei ole esimerkiksi tietoa kyseisten käytäntöjen yleisyydestä eikä niiden tosiasiallisesta käytöstä. Valiokunta pitää tärkeänä, että rajoitusten käyttöä seurataan kansallisesti. Valiokunta pitää myös tarpeellisena arvioida jatkotyössä lastensuojelulain mukaisia rajoituksia koskevan sääntelyn muutostarpeita erityisesti perustuslain 124 §:n mukaisen julkisen vallan käytön ja merkittävän julkisen käytön näkökulmasta.

Muut huomiot

Valiokunta pitää hyvänä, että esityksessä ehdotetaan vahvistettavaksi sijaishuollossa olevien lasten sivistyksellisiä oikeuksia. Esityksen mukaan myös lapsen asiakassuunnitelmaan tulee kirjata, miten lapsen varhaiskasvatus ja perusopetus järjestetään sijaishuollon aikana. Sijoitetun lapsen itsenäistymisen kannalta lapsen koulunkäynti ja muu opetuksen järjestäminen on tärkeää. Perustuslain 16 § velvoittaa julkisen vallan turvaamaan, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläisen mahdollisuuden saada kykujensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Myös tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. Näin ollen myös kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla on yhdenvertainen oikeus vastaavaan muuhun opetukseen. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa säännöstä täydennettäväksi niin, että se kattaisi varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lisäksi muun lapselle järjestettävän opetuksen, kuten perusopetuksen jälkeisen ammatillisen koulutuksen. Lisäksi valiokunta korostaa, että kodin, sijaishuoltopaikan ja koulun välisen yhteistyön toteutumisesta tulee huolehtia sijaishuollon aikana.

Valiokunta pitää lapsen ja hänen huoltajiensa oikeusturvan vahvistamisen kannalta myönteisenä, että lastensuojelulakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös päätöksen tehneen henkilön velvollisuudesta antaa lapselle ja hänen lailliselle edustajalleen tai huoltajalle viipymättä tieto päätösten ja toimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista. Valiokunta toteaa, että myös mahdollisuudesta saada oikeusapua tulee antaa tieto.

Lastensuojelun valvonta

Perustuslakivaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännössä esille tulleisiin merkittäviin perusoikeusturvaan liittyviin ongelmiin yksityisten lastensuojelulaitosten sijaishuoltoon määrättyihin lapsiin kohdistuvissa rajoitustoimenpiteissä. Sosiaali- ja terveysvaliokunta yhtyy perustuslakivaliokunnan näkemykseen siitä,

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

että lasten perusoikeuksien toteutuminen lastensuojelussa on välttämätöntä varmistaa, mikä edellyttää käytännössä myös lastensuojelulaitosten toiminnan riittävää valvontaa.

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta pitää hyvänä, että sijaishuollon valvontaa on pyritty esityksessä tehostamaan velvoittamalla aluehallintovirastoja kuulemaan sijaishuollossa olevia lapsia tarkastuskäynneillään. Kuulemisvelvoite varmistaa lapsen kokemusten huomioon ottamisen valvonnassa nykyistä tarkemmin ja lisää lapsen osallisuutta.

Valiokunta yhtyy perustuslakivaliokunnan näkemykseen siitä, että laillisuusvalvonnassa havaittujen merkittävien epäkohtien vuoksi valtioneuvoston tulee tarkoin seurata lastensuojelulain noudattamista ja toimivuutta sekä yksityisten lastensuojelulaitosten toimintaa ja puuttua havaittuihin epäkohtiin myös lainsäädännöllisin keinoin.

Lakialoite

Valiokunta kannattaa lakialoitteen LA 86/2018 vp hyväksymistä. Aloitteessa ehdotetaan lastensuojelulakia muutettavaksi siten, että kunnan velvollisuus lastensuojelun jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta tai viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut 1 momentissa tarkoitettun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Voimassa olevan lastensuojelulain mukaan kuntien velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta.

Useat valiokunnan kuulemat lastensuojelun asiantuntijat ja lastensuojelujärjestöt kannattivat jälkihuollon järjestämisen yläikärajan nostamista nykyisestä 21 vuodesta 25 vuoteen, sillä nykyisin moni nuori syrjäytyy jälkihuollon toimien päättyessä. Myös ylisosiaalineuvos Aulikki Kananon tekemässä selvityksessä Lastensuojelun kehittämisen suunta ja suositukset (2019) suositeltiin lastensuojelun jälkihuollon ikärajan nostamista 25 vuoteen (Ehdotus 19: Jälkihuollon yläikärajaa tulisi nostaa nykyisestä 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen", s. 44).

VALIOKUNNAN YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

4 a §. Lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Hallituksen esityksen pykälän perustelujen mukaan säännöksellä pyritään selkeyttämään tavanomaisen kasvatuksen ja perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä eroa. Hallituksen esityksen mukaisen 1 momentin mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä säädetään. Säännöksen mukaan lastensuojelun on tuettava lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tavanomaisen kasvatuksen toteutumista, joka sisältää lapsen iän, kehitystason, kulttuuritaustan sekä muiden yksilöllisten tarpeiden mukaisen huolenpidon ja siihen liittyvien objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettamisen. Pykälän 2 momentin mukaan lapsen tavanomaiseen kasvatukseen ja huolenpitoon ei saa sisältyä alistamista, ruumiillista kurittamista eikä lasta muulla tavoin loukkaavaa kohtelua. Lapsen tavanomainen kasvatusta ei saa sisältää jäljempänä 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia. Pykälän 3 momentin mukaan rajoitusten käytön edellytyksistä ja päätöksentekovelvollisuudesta säädetään erikseen 11 luvussa.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan pitänyt säännöksen tavoitetta perusteltuna. Perustuslakivaliokunta kuitenkin toteaa, että lakiehdotuksessa säännöksessä käytetyt ilmaisut "tavanomainen kasvatus" ja "objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettaminen" yhdessä säännöksen monitulkintaisten perustelujen kanssa voivat kuitenkin johtaa myös siihen, että raja rajoitustoimenpiteisiin nähden muuttuu epäselvemmäksi ja että lapsen perusoikeuksiin puuttuvia toimenpiteitä oikeutetaan tavanomaiseen kasvatukseen vetoamalla. Perustuslakivaliokunta pitää välttämättömänä, että säännöstä täsmennetään olennaisesti.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta toteaa, että pykälän tarkoituksena on selkeyttää hoidon, kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä eroa sekä vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Valiokunta ehdottaa säännöstä täsmennettäväksi perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta niin, että pykälän 1 momentista poistetaan käsitteet "tavanomainen kasvatus" ja "objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettaminen". Pykälässä tarkoitettu lapsen oikeus hyvään hoitoon ja kasvatukseen, lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeelliseen valvontaan ja huolenpitoon sekä tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin määräytyy säännöksen perusteella lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (lapsenhuoltolaki) 1 §:n perusteella. Uusi säännös koskee kaikkea lastensuojelun toimintaa, niin avohuollossa, perhehoidossa kuin laitoshoidossakin.

Säännöksessä viitatus lapsenhuoltolain 1 §:n 1 momentin perusteella lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Vuoden 2019 joulukuussa voimaantulevan lapsenhuoltolain muutoksen myötä lapsen huollon tavoitteena on myös vaalia muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita. Tällaisia lapselle tärkeitä ihmissuhteita voivat olla esimerkiksi lapsen suhde sisaruksiinsa tai isovanhempiinsa. Ihmissuhteiden tärkeyttä on arvioitava lapsen näkökulmasta.

Lapsenhuoltolain 1 §:n 2 momentin perusteella lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Vuoden 2019 joulukuussa voimaan tulevan lapsenhuoltolain 1 §:n 2 momentin muutoksen perusteella lasta on myös suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Uusi säännös pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan 1 kappaleeseen.

Lapsenhuoltolain 1 §:n 3 momentin perusteella lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Säännöksen perusteella lasten kasvatuksessa ei saa alistaa, kurruttaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Voimassaolevan rikoslain nojalla lapsi nauttii samanlaista ruumiillista ja henkistä koskemattomuutta kuin aikuinenkin. Lapsen itenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Lapsenhuoltolaissa säädettyä lapsen oikeutta hyvään hoitoon ja kasvatukseen sekä tarpeelliseen valvontaan ja huolenpitoon voidaan arvioida ja verrata siihen, mikä on yleisesti yhteiskunnassa hyväksyttyä, ja arvioida siihen nähden, mikä tukee lapsen yksilöllistä kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Kasvatus on aikaan sidottu, ja määritelmä elää lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvän

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

tutkimustiedon myötä. Myös lainsäädäntö ja tekojen kriminalisointi elää ajassa, ja se, mikä on lainvastaista, ei voi koskaan olla hyväksyttyä toimintaa.

Kasvatukseen tai valvontaan liittyvät säännöt eivät saa olla koskaan mielivaltaisia tai liiallisia. Niiden käytössä tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä muut lapsen yksilölliset tarpeet ja olosuhteet, kuten esimerkiksi lapsen uskonto, vakaumus ja kulttuuritausta. Myös lapsen vamma tai sairaus on huomioitava. Esimerkiksi lasten kotiintuloajat, nukkumaanmenoajat tai yhteisiin arjen toimintoihin osallistuminen muuttuvat lapsen iän, kasvun ja kehityksen mukaan. Lapsen aistiherkkyudet, sairauden hoito tai neurologiset haasteet saattavat vaikuttaa siihen, millaisia hyvään hoitoon ja kasvatukseen liittyviä toimintatapoja tulisi käyttää. Lasta ei voi rankaista sillä perusteella, että joku toinen sijoituspaikassa oleva lapsi on toiminut sääntöjen vastaisesti, eivätkä ryhmärangaistukset ole hyväksyttäviä. Lasta ei saa rangaista jättämällä tämä ilman ruokaa, jos hän esimerkiksi on käyttäytynyt huonosti tai aistiherkkyyksistä johtuen ei kykene syömään tarjolla olevaa ruokaa ryhmässä.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun (6.11.2013, dnro 2777/4/12) mukaan lapsella on sijaishuollon aikana oikeus hyviin ja lämpimiin ihmissuhteisiin, omien tunteiden osoittamiseen, hyvään hoitoon ja huolenpitoon, ruumiilliseen koskemattomuuteen sekä fyysisen ja henkisen itsemääräämisoikeuden loukkaamattomuuteen. Sijaishuoltoapaikan tulee hoitoa ja huolenpitoa järjestäessään asettaa lapselle tarvittaessa myös hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisia tavanomaisia kasvatuksellisia rajoja. Sääntöjen tarkoituksena on opettaa lasta ymmärtämään ympäröivän yhteiskunnan vaatimuksia sekä edesauttaa lasta tekemään ikäkautensa ja kehitystasonsa mukaisia omia valintoja ja ratkaisuja. Kasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen hyvinvointia sijaishuoltoapaikassa ja toteuttaa lapsen oikeutta hyvään hoitoon ja huolenpitoon.

Lapsenhuoltolakia laadittaessa oli nimenomaisena tarkoituksena myös samalla vahvistaa, että lapsen huoltajalla ei säännöksen tultua voimaan enää ollut lapseen nähden kuritusvaltaa sekä että myös rikoslain 21 luvun 7 §:n lievää pahoinpitelyä koskevaa säännöstä voidaan soveltaa myös silloin, kun vanhempi tai muu lapsen huoltaja syyllistyy säännöksessä tarkoitettuun pahoinpitelyyn, vaikkakin tämä tapahtuisi kasvattamisen tarkoituksessa. Vastaavasti kuritusvaltaa ei ole myöskään esimerkiksi hoito- ja kasvatushenkilökunnalla tai perhehoitajalla, kun lapsi on sijoitettu asumaan muualle kuin oman perheensä kanssa. Esimerkiksi lapsen nöyryyttäminen, ruoalla rankaisu, ryhmärangaistukset, rajoitustoimenpiteellä uhkaaminen, psyykinen alistaminen tai fyysinen kurittaminen eivät ole lapsenhuoltolain eivätkä esitetyn säännöksen mukaan hyväksyttäviä toimintakäytäntöjä, koska ne alistavat ja loukkaavat lasta. Lasta ei saa rankaista tai nöyryyttää esimerkiksi riisuttamalla, takavarikoimalla ikätasoista vaatetusta, meikkejä tai muutakaan tavaraa, josta ei ole lapselle vaaraa, lukemalla lapsen päiväkirja tai asettamalla tämä kotiarestiin niin, että koulunkäynti estyy.

Tärkeänä kasvatustavoitteena on lapsenhuoltolaissa nimenomaisesti mainittu lapsen itsenäistymisen sekä vastuullisuuteen ja aikuisuuteen kasvamisen tukeminen. Tämän tavoitteen mukaisesti on toisaalta korostettu sitä, että lapsen huoltajan tulee aina kuulla lapsen mielipidettä, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään huoltajan on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja lapsen mahdollisesti ilmaisemiin toivomuksiin. Tosin lapsen huoltajalla on viime kädessä oikeus tehdä päätös lapsen henkilöä koskevassa asiassa, jollei toisin nimenomaan ole säädetty. Tätä päätöstä tehdessään on huoltajan kuitenkin toimittava lapsen

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

huoltoa koskevien periaatteiden ja tavoitteiden asettamisessa rajoissa, pitäen silmällä ennen muuta lapsen parasta ja kunnioittaen lasta itsenäisenä persoonallisuutena. Esitetyn säännöksen mukaan vastaavien tavoitteiden, kuten lapsen kuulemisen, itsenäistymisen tukemisen ja lapsen kohtelemisen itsenäisenä persoonana, tulee toteutua, kun lapsi on sijoitettu asumaan muualle kuin oman perheensä kanssa. Tällöin viimekädessä sijoituksen valmistellut kunnan lastensuojeluviranomaiset ja sijoituspaikka vastaavat, että lapsen huoltoa koskevat periaatteet ja tavoitteet toteutuvat myös sijoituspaikan hoito- ja kasvatushenkilöiden toiminnassa.

Hallituksen esityksen mukaisen säännöksen 2 momentin mukaan lapsen tavanomaiseen kasvatukseen ja huolenpitoon ei saa sisältyä alistamista, ruumiillista kurittamista eikä lasta muulla tavoin loukkaavaa kohtelua. Lisäksi 2 momentin mukaan lapsen tavanomainen kasvatusta ei saa sisältää 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia. Pykälän 3 momentin mukaan rajoitusten käytön edellytyksistä ja päätöksentekovelvollisuudesta säädetään erikseen 11 luvussa.

Valiokunta ehdottaa pykälän 2 momenttia muutettavaksi siten, että siinä säädetään kasvatuksen ja huolenpidon ja lapsen perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välisestä suhteesta. Alistamisen, ruumiillisen kurittamisen ja lapsen muulla tavoin loukkaavan kohtelun kieltä seuraa jo lapsenhuoltolain 1 §:n perusteella, joten sitä ei ole tarpeen toistaa. Valiokunta ehdottaa, että hallituksen esityksen mukaiset 2 momentti ja 3 momentti yhdistetään niin, että 2 momentin perusteella lapsen perusoikeuksiin kajoavia rajoituksia voidaan tehdä vain lastensuojelulain 11 luvun säännösten nojalla eikä pykälän 1 momentissa tarkoitettu lapsen hoito, kasvatusta, valvonta tai huolenpito saa sisältää 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia.

Pykälän 2 momentin perusteella rajoituksia koskevia edellytyksiä ja niihin liittyvää päätöksentekoa ei voida kiertää tekemällä tosiasiallinen rajoitus kasvatuksellisella, hoidollisella, valvontaan tai huolenpitoon liittyvällä perusteella. Perusoikeuden rajoituksesta on kysymys silloin, kun toimenpiteellä joudutaan puuttumaan johonkin perustuslain turvaamaan oikeuteen, kuten esimerkiksi liikkumisvapauteen tai henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Jos lapsen perusoikeuksia rajoitetaan lain nojalla, ei tämä voi kuitenkaan johtaa lapsen jonkin toisen perusoikeuden rajoitukseen. Esimerkiksi liikkumisvapauden rajoituspäätöksellä ei voida rajoittaa lapsen oikeutta perusopetukseen. Harkittaessa rajoituksen käyttöä on arvioitava, täyttyvätkö laissa asetetut edellytykset toimenpiteen käytölle sekä missä laajuudessa puuttuminen lapsen perusoikeuksiin on kulloinkin hyväksyttävää. Jos rajoitustoimenpide ei täytä lain vaatimia edellytyksiä, ei toimenpidettä voida tehdä hoitoon, kasvatukseen, valvontaan tai huolenpitoon liittyvälläkään perusteella.

Lapselle asetetut valvontaan tai kasvatukseen liittyvät rajat eivät saa johtaa käytännössä lastensuojelulain rajoitusten käyttöön ilman päätöksentekoa ja lain edellytysten täyttymistä. Tämä tarkoittaa, että hoidon, kasvatuksen, valvonnan tai huolenpidon tarkoitus, kesto ja intensiteetti ei saa olla sama kuin lastensuojelulain tarkoittamien rajoitusten. Tästä syystä esimerkiksi kasvatukseen tai valvontaan liittyvien rajojen asettaminen ei voi missään tilanteessa rinnastua laissa säädettyihin rajoituksiin. Kysymys on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan pitää perustellusti lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen huolenpitoon liittyvänä toimenpiteenä. Hoidolla tai kasvatuksellisilla rajoilla ei siis voida puuttua lapsen perusoikeuksiin, vaan kysymys on lapsen päivittäisen hoidon ja huolenpidon järjestämisestä ja kasvun ja kehityksen tukemisesta. Hyvään lasta yksilönä kunnioittavaan kasvatukseen luettavien sääntöjen tulee olla oikeassa suhteessa niiden tavoitteiden kanssa.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

seen. On myös huomioitava, että lapsen oikeuksien yleissopimuksen 31 artikla turvaa lapsen oikeuden muun muassa vapaa-aikaan ja leikkimiseen.

Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen kohdalla voidaan kasvatuksellisilla ja hoidollisilla syillä sekä valvontaan liittyen perustella käytäntöä, jonka mukaan lapset keskustelevat poistumisensa tarkoituksesta henkilökunnan kanssa, vaikka henkilökunta ei voikaan estää poistumista. Sijoituspaikan on huolehdittava siitä, että muut kuin liikkumisvapauden rajoituksen piirissä olevat lapset voivat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyin vuorokausirytmien mukaisesti poistua yksiköstä itsenäisesti omasta tahdostaan sopien siitä henkilökunnan kanssa. Tällaisella menettelyllä voidaan varmistaa lasten turvallinen liikkuminen ja se, että lapsesta vastaavat aikuiset ovat tietoisia siitä, missä lapsi liikkuu.

Ovien lukitsemista ei voi käyttää rangaistuksena. Lapsen oman huoneen ovea ei voi myöskään lukita eikä lapsen ulospääsyä huoneestaan estää. Lasta ei saa vierottaa muista laitoksen lapsista esimerkiksi kieltämällä yhteisiin tilaisuuksiin osallistuminen tai yhteisissä tiloissa oleskelu pitkiksi tai määräämättömiksi ajoiksi. Lapsen rauhoittuminen omassa huoneessa ei missään olosuhteissa saa rinnastua lapsen eristämiseen.

30 §. Asiakassuunnitelma. Pykälässä säädetään lapselle tehtävästä asiakassuunnitelmasta. Hallituksen esityksen mukainen pykälä vastaa pääosin voimassa olevan lain 30 §:ää.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että pykälän 3 momenttia täydennetään siten, että asiakassuunnitelmaan on kirjattava myös, miten lapsen terveydenhoito, varhaiskasvatus ja perusopetus järjestetään sijaishuollon aikana. Valiokunta ehdottaa, että pykälän 3 momenttia tarkistetaan siten, että huostaan otettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan perusopetuksen lisäksi myös, miten lapsen muu opetus, kuten perusopetuksen jälkeinen opetus, järjestetään.

Pykälän 4 momentin osalta valiokunta toteaa, että jo voimassa oleva pykälä sisältää säännöksen vanhemmille tehtävästä asiakassuunnitelmasta. Huostaan otetun lapsen vanhemmille on säännöksen mukaan laadittava vanhemmuuden tukemiseksi erillinen asiakassuunnitelma, jos sen laatimista ei ole pidettävä tarpeettomana. Vanhemmille tehtävä asiakassuunnitelma tehdään sosiaalihuoltolain mukaisesti, koska vanhempi ei ole itse lastensuojelun asiakas. Esityksessä ehdotetaan tarkennettavaksi 4 momenttia niin, että vanhemmille tehtävässä asiakassuunnitelmassa olisi arvioitava, millä tavoin vanhemmille järjestettävän erityisen tuen avulla voidaan edistää perheen jälleen yhdistämistä. Valiokunta huomauttaa kuitenkin, että niin vanhempien tapaamisten kuin perheen yhdistämisen edistämisenkin tulee aina lähteä lapsen edun näkökulmasta.

30 a §. Hoito- ja kasvatussuunnitelma. Hallituksen esityksen mukaan pykälän 1 momentti vastaa voimassa olevan lain 30 §:n 5 momenttia lisättynä hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksella. Pykälän perustelujen mukaan lapsen asiakassuunnitelmaa tulee tarvittaessa tälläkin hetkellä täydentää hoito- ja kasvatussuunnitelmalla, mutta suunnitelman tarkoitus ehdotetaan kirjattavaksi lain tasolle. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksena on havainnollistaa asiakassuunnitelmaan kirjatut tavoitteet ja kuvata yksityiskohtaisesti, miten lapsen tarpeisiin vastataan turvaten lapsen hyvä kohtelu. Valiokunta korostaa, että suunnitelman tekeminen ei painotu vain rajoitusten käyttöön, vaan sen tarkoituksena on tarkentaa asiakassuunnitelmaa ja turvata lapsen hyvä kohtelu. Toisaalta on tarpeen, että lapselle tehdään aina hoito- ja kasvatussuunnitelma hy-

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

vän kohtelun turvaamiseksi, kun on käytetty rajoituksia. Tämän vuoksi lapsen asiakassuunnitelmaa on uuden säännöksen perusteella aina täydennettävä lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmalta, jos lapseen kohdistetaan tai oletetaan kohdistettavan sijaishuollossa rajoituksia.

Valiokunta ehdottaa, että pykälän 1 momenttia täsmennetään siten, että sijaishuoltoapaikan tulee täydentää lapsen asiakassuunnitelmaa hoito- ja kasvatussuunnitelmalla yhteistyössä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.

Lisäksi valiokunta ehdottaa, että pykälän otsikkoa muutetaan vastaamaan paremmin pykälän sisältöä.

32 a §. Tieto käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista. Hallituksen esityksen mukaan uuden pykälän tarkoituksena on vahvistaa sekä lapsen että hänen huoltajansa oikeusturvaa.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan todennut, että säännöksessä tulee mainita myös tiedon antaminen oikeusavusta lapsen oikeuksien sopimuksen 37 artiklan d kohdan mukaisesti. Valiokunta ehdottaa, että pykälän 1 momenttia täsmennettäisiin niin, että lapselle ja hänen huoltajalleen on viipymättä annettava tietoa myös mahdollisuuksista oikeusavun saamiseen.

52 a §. Sivistykselliset oikeudet sijaishuollon aikana. Pykälän tarkoituksena on selkeyttää lapsen oikeutta varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen myös sijaishuollon aikana. Valiokunta ehdottaa pykälän 1—3 momenttia täydennettäväksi siten, että varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen lisäksi pykälässä selkeytettäisiin sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta myös muuhun opetukseen, kuten toisen asteen opintoihin. Perustuslain 16 § velvoittaa julkisen vallan turvaamaan, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläisen mahdollisuuden saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Myös tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. Näin ollen myös kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla on yhdenvertainen oikeus vastaavaan muuhun opetukseen.

61 a §. Rajoitusten käytön yleiset edellytykset. Pykälässä määritetään rajoitusten käytön yleiset edellytykset. Säännöksellä vahvistetaan sijaishuollossa olevien lasten oikeusturvaa sekä kaikkien rajoitusten käytön viimesijaisuutta. Valiokunta korostaa, että rajoitusten käyttö on aina lapsikohtaista eli yksilölliset rajoitukset eivät saa vaikuttaa muihin sijoituspaikassa oleviin lapsiin.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan säännöksessä on mainittava erikseen se, ettei rajoitustoimenpiteitä saa käyttää rangaistuksina. Lisäksi perustuslakivaliokunta pitää välttämättömänä, että lapsen etu lisättäisiin säännökseen harkinnassa huomioon otettavaksi seikaksi. Lisäksi perustuslakivaliokunta pitää tarpeellisena, että säännöksen sanamuotoa täsmennetään niin, että on selvää, että rajoitustoimenpiteiden kaikkien edellytysten tulee täytyä, jotta rajoitustoimenpiteitä voidaan soveltaa. Lisäksi valiokunta pitää perusteltuna, että säännöksessä mainittaisiin myös lapsen ikä harkintakriteerinä.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdottaa pykälää täsmennettäväksi perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaisesti. Pykälän 1 momentin uuden 1 kohdan mukaan rajoituksen on aina oltava kyseessä olevan lapsen edun mukainen huomioiden hänen ikänsä ja kehitystasonsa. Lapsen oikeuk-

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

sien yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelinten velvollisuutena on aina ensisijaisesti huomioida lapsen etu kaikissa lasta koskevissa asioissa. Hallituksen esityksen mukaiset 1—5 kohta siirtyvät 2—6 kohdiksi. Lisäksi 1 momenttia täsmennetään niin, että rajoitustoimenpiteiden kaikkien edellytysten tulee täytyä, jotta rajoitustoimenpiteitä voidaan soveltaa.

Valiokunta ehdottaa, että pykälään lisätään uusi 2 momentti, jossa säädetään yhteydenpidon rajoittamisen mahdollisuudesta silloin, kun lapsi vastustaa yhteydenpitoa.

Hallituksen esityksen mukainen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi. Valiokunta ehdottaa 3 momenttia täydennettäväksi niin, että siinä säädetään rajoituksen turvallisuudesta ja lasta kunnioittavasta toteuttamistavasta. Tämä edellyttää, että rajoituksen toteutuksessa on huomioitava lapsen yksilölliset ominaisuudet ja tilanne. Rajoituksen aikana on myös huolehdittava lapsen yksilöllisistä tarpeista ja perustarpeista.

61 b §. Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma. Pykälässä säädetään palveluntuottajan laatimasta hyvää kohtelua koskevasta suunnitelmasta. Valiokunta ehdottaa pykälää ja sen otsikkoa muutettavaksi siten, että yleisen hyvää kohtelua koskevan suunnitelman käsite muutetaan hyvää kohtelua koskevaksi suunnitelmaksi.

Lisäksi valiokunta ehdottaa, että pykälän 2 momentin 2 kohdan sanamuoto muutetaan vastaamaan valiokunnan ehdotuksen mukaista 4 a §:ää. Pykälän 3 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi siten, että hyvää kohtelua koskeva suunnitelma tulee lähettää tiedoksi lapsen sijoituksesta vastaavalle kunnalle, yksikköön sijoitetun lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

66 §. Henkilöntarkastus. Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että voimassa olevan 66 §:n henkilöntarkastusta ja henkilönkatsastusta koskeva pykälä erotetaan kahdeksi eri pykäläksi. Lisäksi henkilöntarkastusta koskevaan 66 §:ään ehdotetaan lisättäväksi, että henkilöntarkastus voitaisiin tehdä myös, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään 65 §:n 3 momentissa tarkoitettuja muita aineita tai esineitä, jotka todennäköisesti vakavasti haittaisivat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä.

Perustuslakivaliokunta katsoo lausunnossaan, että tulee harkita, onko henkilöntarkastus ylipäättään tarpeen 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa. Perustuslakivaliokunta katsoo, että lain 65 §:n 1 momentissa ja 3 momentissa tarkoitettujen aineiden ja esineiden sekä niiden haltuunotto ja tarkastuksen tavoitteet eivät ole perusoikeuksien turvaamisen kannalta yhteismitallisia. Joka tapauksessa 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa henkilöntarkastuksen edellytysten tulee perustuslakivaliokunnan mukaan olla tiukemmat kuin 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa.

Lastensuojelulain 65 §:n 1 momentissa säädetään päihtymistarkoituksessa käytettävän aineen tai tällaisen aineen käyttöön erityisesti soveltuvan aineen, lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen tarkoitettujen aineiden tai esineiden haltuun otosta. Haltuunottoon voidaan 66 §:n perusteella käyttää henkilöntarkastusta. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta katsoo perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella, että henkilöntarkastusta ei tule ulottaa 65 §:n 3 momentissa tarkoitettuihin tilanteisiin, joissa epäillään, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllä muita kuin 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, jotka todennäköisesti vakavasti haittaisivat lapsen oman

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä. Tämän vuoksi pykälän 1 momentista ehdotetaan poistettavaksi viittaus 65 §:n 3 momenttiin. Lisäksi valiokunta korostaa, että lain 74 a §:n perusteella rajoitustoimenpide on käytävä lapsen kanssa läpi tilanteen jälkeen.

69 a §. Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen. Hallituksen esityksessä ehdotetaan lakiin uutta säännöstä laitoksesta luvatta poistuneen tai sinne palaamatta jääneen lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen. Säännöksen tarkoituksena on selkeyttää sääntelemätöntä nykytilaa.

Perustuslakivaliokunta pitää lausunnossaan säännöstä tarpeellisena. Valiokunta katsoo, että sääntelyn täsmällisyyden vuoksi 69 a §:n 4 momentista tulee käydä ilmi se, että kiinnipitämiseen ei voida turvautua kulkuneuvon ulkopuolella. Valiokunnan mukaan lakiin on perusteltua lisätä myös säännös kuljettamisen toteuttamisesta turvallisesti ja lapsen yksilöllinen tilanne huomioon ottaen. Lisäksi sääntelyä tulee valiokunnan mukaan täydentää säännöksin lapsen palauttamisen toimeenpanosta tehtävästä päätöksestä.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdottaa pykälän täsmentämistä perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla. Lisäksi valiokunta ehdottaa pykälän otsikkoa muutettavaksi vastaamaan paremmin pykälän sisältöä eli lapsen palauttamista takaisin laitokseen.

Pykälän 1 momentin osalta valiokunta toteaa, että laitoksesta luvatta poistuneen lapsen palauttamista koskevan säännöksen ei ole tarkoitus estää lasta palaamasta itse tai toisen henkilön avustamana vapaaehtoisesti sijaishuoltopaikkaan. Lapsi tai esimerkiksi hänen vanhempansa tai tuttavansa voi sopia lastensuojelulaitoksen työntekijän tai sosiaalityöntekijän kanssa siitä, kuinka lapsi palaa itsenäisesti tai tutun aikuisen tukemana takaisin laitokseen. Tämän vuoksi pykälää ehdotetaan täsmennettäväksi niin, että lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen tulee sopia, ellei lapsi palaa laitokseen vapaaehtoisesti.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdottaa, että pykälään lisätään uusi 2 momentti, jossa säädetään lapsen palauttamisesta ja siihen liittyvästä kuljettamisesta koskevasta päätöksestä. Lapsen kuljettamisen turvallisesta järjestämistavasta päättää lapsen sosiaalityöntekijä. Kuljettamisessa on otettava huomioon liikenneturvallisuus. Sosiaalityöntekijän on perusteltava päätöstään ja ratkaisuaan paitsi palauttamisesta myös siitä, miten lapsi palautetaan (esimerkiksi saatettuna junassa tai lentokoneessa), kuka toimii saattajana tai pitääkö lapsi hakea ja palauttaa laitokseen autolla. Sosiaalityöntekijän on arvioitava, onko todennäköistä tai mahdollista, että lapsi voisi vahingoittaa itseään palautuksen aikana tai karata.

Kiireellisissä tilanteissa lapsen palauttamisesta ja siihen liittyvästä kuljettamisesta ja sen turvallisesta järjestämistavasta päättää laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Arvio lapsen palauttamisesta ja muista siihen edellä mainituista seikoista tulee sisältyä päätöksentekoon.

Uuden 2 momentin johdosta hallituksen esityksen 2—4 momentti siirtyvät 3—5 momentiksi.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

Pykälän 4 momenttia (HE:n 3 mom.) ehdotetaan täsmennettäväksi niin, että lasta kuljettava henkilö saa tehdä henkilöntarkastuksen vain kuljetukseen käytettävässä autossa. Henkilöntarkastusta ei siten voida tehdä kuljetuksen aikana esimerkiksi julkisessa liikenteessä. Lisäksi momentissa oleva viittaus 65 §:n 3 momenttiin ehdotetaan poistettavaksi.

Pykälän 5 momenttia (HE:n 4 mom.) ehdotetaan täsmennettäväksi perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaisesti niin, että lapsen kiinnipitoon saa turvautua vain kuljetukseen käytettävässä autossa. Säännös ei oikeuta ottamaan lasta kiinni laitoksen ja sen piha-alueen ulkopuolella tai pitämään lasta kiinni esimerkiksi juna- tai lentomatalla, bussissa tai taksissa eli julkisessa liikenteessä. Lisäksi 5 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi niin, että kiinnipito on aina toteutettava lapselle turvallisella tavalla ja kiinnipidossa on otettava huomioon lapsen ikä, sukupuoli, kulttuuri- ja uskonnollinen tausta sekä yksilöllinen tilanne. Lisäksi kiinnipito on lopetettava heti, kun se ei ole enää välttämätöntä.

74 §. Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen. Valiokunta ehdottaa täydennettäväksi pykälän 2 momenttia niin, että eristämisen lopettamiseen johtaneet ja perusteet ja syyt on kirjattava.

74 a §. Rajoitusten lapsikohtainen arviointi. Pykälän tarkoituksena on tarkentaa yksittäisen lapsen kohdalla tapahtuneen rajoituksen yksilökohtaista arviointia jälkikäteen.

Valiokunta ehdottaa täydennettäväksi pykälän 2 momenttia niin, että sijaishuoltopaikan tulee toimittaa lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle lapsen kohdistuneita rajoituksia koskevien tietojen lisäksi selvitys rajoitusten lapsikohtaisesta arvioinnista.

Pykälän 3 momentissa säädetään sijoituspaikan sopivuuden arvioinnista. Valiokunta toteaa, että sijoituspaikan sopivuus on kaikissa tilanteissa arvioitava kokonaisuutena. Valiokunta korostaa, että perusoikeuksien rajoitukset ovat aina viimesijaisia keinoja. Toistuvat rajoitukset voivat olla myös osoitus vääränlaisesta tuesta tai sijoituspaikan epäsopivuudesta tai molemmista.

75 §. Lapsen ja nuoren oikeus jälkihuoltoon. Pykälässä säädetään lapsen ja nuoren oikeudesta jälkihuoltoon. Pykälän 3 momentin perusteella kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. Valiokunta ehdottaa, että pykälän 3 momenttia muutetaan siten, että velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta. Pykälän 1 ja 2 momentti vastaavat voimassa olevan säännöksen 1 ja 2 momenttia.

Voimaantulo. Hallituksen esityksen mukaan ehdotettujen muutosten on tarkoitus tulla voimaan 1.4.2019. Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma ehdotetaan kuitenkin tulemaan voimaan 1.1.2020. Eduskuntakäsittelyn ja lain vahvistamisen vaatiman ajan vuoksi valiokunta edellyttää, että lain voimaantuloa myöhennetään ehdotetusta. Voimaantuloajankohta on asetettava siten, että lain toimeenpanon vaatima riittävä koulutus ja ohjeistus voidaan toteuttaa. Valiokunta katsoo myös, että hyvää kohtelua koskeva suunnitelma on otettava käyttöön samanaikaisesti kuin muut esityksen sisältämät lainmuutokset tulevat voimaan.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muutettuna hallituksen esitykseen HE 237/2018 vp sisältyvän lakiehdotuksen. (Valiokunnan muutosehdotukset)

Eduskunta hyväksyy lakialoitteeseen LA 86/2018 vp sisältyvän lakiehdotuksen.

Eduskunta hyväksyy yhden lausuman. (Valiokunnan lausumaehdotus)

Valiokunnan muutosehdotukset

Laki

lastensuojelulain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan lastensuojelulain (417/2007) 64 §, sellaisena kuin se on laissa 88/2010,
muutetaan 30, 60, 65—67, 69, 70, 74, 75 ja 80 § sellaisina kuin niistä ovat 30 § osaksi laissa 1302/2014, 60 § laissa 297/2016, 67, 69, 70 ja 74 § osaksi laissa 88/2010, 65 § osaksi laissa 1111/2017 sekä 80 § laeissa 1566/2009 ja 925/2011, ja
lisätään lakiin uusi 4 a, 30 a, 32 a, 52 a, 61 a, 61 b, 66 a, 69 a ja 74 a § seuraavasti:

4 a §

Lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin

Lastensuojelun on turvattava lapsen hyvä hoito ja kasvatusta, lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito sekä lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä säädetään. Lastensuojelun on tuettava lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tavanomaisen kasvatuksen toteutumista. Tavanomainen kasvatusta sisältää lapsen iän, kehitystason, kulttuuritaustan sekä muiden yksilöllisten tarpeiden mukaisen huolenpidon ja siihen liittyvien objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettamisen.

Lapsen tavanomaiseen kasvatukseen ja huolenpitoon ei saa sisältyä alistamista, ruumiillista kurittamista eikä lasta muulla tavoin loukkaavaa kohtelua. Lapsen tavanomainen kasvatusta ei saa sisältää jäljempänä 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia.

Rajoitusten käytön edellytyksistä ja päätöksentekovelvollisuudesta säädetään erikseen 11 luvussa. Lapsen hoito, kasvatusta, valvonta tai huolenpito ei saa sisältää 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

30 §

Asiakassuunnitelma

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma.

Asiakassuunnitelma on laadittava ja tarkistettava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä lapsen ja huoltajan sekä tarvittaessa lapsen muun laillisen edustajan, vanhemman, muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan tai lapselle läheisen henkilön ja lapsen huoltoon keskeisesti osallistuvan tahon kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava myös asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja palvelujen sekä muiden tukitoimien järjestämisestä. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa.

Huostaan otettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille sekä se, miten lapsen terveydenhuolto, varhaiskasvatus, ja perusopetus ja muu lapsen opetus järjestetään. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta hänen vanhempiansa ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa ja miten samalla otetaan hänen etunsa mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.

Huostaan otetun lapsen vanhemmille on laadittava vanhemmuuden tukemiseksi erillinen asiakassuunnitelma, jollei sen laatimista ole pidettävä tarpeettomana. Suunnitelmassa on arvioitava muun palveluntarpeen arvioinnin lisäksi myös, millä tavoin vanhemmille järjestettävän erityisen tuen avulla voidaan edistää perheen jälleen yhdistämistä. Suunnitelma laaditaan tarvittaessa yhteistyössä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa.

Jälkihuollossa olevaa lasta tai nuorta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle tai nuorelle ja hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaaville.

30 a §

Hoito- ja kasvatussuunnitelma

Sijaishuoltopaikan tulee täydentää yhteistyössä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa asiakassuunnitelmaa tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Jos lapselle ei ole aiemmin laadittu hoito- ja kasvatussuunnitelmaa, tulee se laatia viipymättä, jos lapseen on kohdistettu sijaishuollossa rajoituksia tai on todennäköistä, että lapseen tullaan kohdistamaan rajoituksia. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksena on havainnollistaa asiakassuunnitelmaan kirjatut tavoitteet ja kuvata yksityiskohtaisesti, miten lapsen tarpeisiin vastataan turvaten lapsen hyvä kohtelu.

Hoito- ja kasvatussuunnitelma on tehtävä yhdessä lapsen kanssa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaa varten on kuultava myös lapsen huoltajia, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta tai mahdotonta. Hoito- ja kasvatussuunnitelma on toimitettava tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

32 a §

Tieto käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista

Lapselle ja hänen lailliselle edustajalleen ja huoltajalleen on viipymättä annettava tieto tämän lain mukaisten päätösten ja toimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista muutoksenhaku- ja oikeussuojakeinoista sekä mahdollisuuksista oikeusavun saamiseen. Lapsen vanhemmalle on annettava tieto 89 §:n 1 ja 2 momentin mukaisista muutoksenhakukelpoisista päätöksistä, vanhempaan kohdistuvasta yhteydenpidon rajoituksesta ja muusta päätöksestä, joka on tarpeellista saattaa vanhemman tietoon. Tiedot on annettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso sekä vastaanottajan kommunikaatiomenetelmä.

Jos lapsen on kohdistettu tämän lain mukainen rajoitus, kiireellinen sijoitus tai huostaanotto hänen ollessaan tilassa, jossa hän ei ole kyennyt ymmärtämään toimenpiteen merkitystä, hänelle on annettava 1 momentissa tarkoitetut tiedot heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Sijaishuoltoa koskevat yleiset säännökset

52 a §

Sivistykselliset oikeudet sijaishuollon aikana

Lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen sijaishuollon aikana siten kuin niistä säädetään varhaiskasvatuslaissa (540/2018) ja perusopetuslaissa (628/1998). Lapsen asiakkasuunnitelmaan on kirjattava, miten hänen varhaiskasvatuksensa, tai perusopetuksensa tai muu lapsen opetus järjestetään sijaishuollon aikana.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tehdä yhteistyötä varhaiskasvatuksen, tai perusopetuksen tai muun lapsen opetuksen järjestäjän kanssa lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen valmistelun aikana sekä sijoituksen aikana.

Lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän tulee toimia yhteistyössä varhaiskasvatuksen, tai perusopetuksen tai muun lapsen opetuksen järjestäjän kanssa.

60 §

Henkilöstö

Lastensuojelulaitoksessa on oltava lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettuja sosiaalihuollon ammattihenkilöitä sekä muuta henkilöstöä.

Laitoksen hoito- ja kasvatustehtävistä vastaavan johtajan tulee täyttää sosiaalihuoltolain 46 a §:n 3 momentissa säädetyt edellytykset.

Hoito- ja kasvatustehtävissä olevan henkilöstön määrässä ja henkilöstörakenteessa on otettava huomioon toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet ja toiminnan luonne. Henkilöstön riittävästä määrästä, osaamisesta ja perehdytyksestä on huolehdittava siten, etteivät niihin liittyvät

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

puutteet aiheuta rajoitusten käyttämistä, lapsen turvallisuutta vaarantavia ja ihmisarvoa alentavia rajoitustoimenpiteiden toteuttamistapoja ja käytäntöjä.

11 luku

Rajoitukset sijaishuollossa

61 a §

Rajoitusten käytön yleiset edellytykset

Tämän luvun mukaisia rajoituksia saadaan käyttää vain, jos:

1) rajoitus on lapsen edun mukainen sekä oikeassa suhteessa lapsen ikään ja kehitystasoon nähden; (Uusi)

2) rajoitus on lapsen hoidon ja huolenpidon tai sijaishuoltoon johtaneen päätöksen tarkoituksen toteuttamisen kannalta perusteltu ja tarkoitukseen sopiva;

3) rajoituksen käyttäminen on välttämätöntä lapsen oman taikka muiden henkilöiden terveyden vakavan vaarantumisen vuoksi, ruumiillisen koskemattomuuden turvaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi;

4) rajoitus on oikeassa suhteessa suojeltavaan etuun nähden;

5) lapsen mielipide rajoituksesta on selvitetty 20 §:n mukaisesti, ellei se ole ilmeisen mahdollista; ja

6) muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia.

Sen estämättä, mitä 1 momentin 3 kohdassa säädetään, yhteydenpitoa voidaan rajoittaa, jos lapsi vastustaa yhteydenpitoa. (Uusi 2 mom.)

Rajoitus on toteutettava turvallisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittaen, hänen yksilöllinen tilanteensa, ikänsä, sukupuolensa ja kulttuuri- ja uskonnollinen taustansa huomioiden. Rajoituksen aikana on huolehdittava lapsen yksilöllisistä tarpeista ja perustarpeista. Rajoitus ei saa sisältää alistamista, kurittamista eikä muulla tavoin loukkaavaa kohtelua. Rajoituksen käyttö on lopetettava heti, kun rajoittaminen ei enää ole välttämätöntä. Rajoitusta ei saa käyttää rangaistuksena eikä sen käytöllä saa aiheuttaa lapselle vahinkoa tai haittaa.

61 b §

Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma

Palvelujen tuottaja vastaa siitä, että lastensuojelulaitoksessa, jossa tämän lain nojalla sijoitetun lapsen hoito ja huolenpito järjestetään, laaditaan yleinen hyvää kohtelua koskeva suunnitelma osana omavalvontasuunnitelmaa.

Hyvää kohtelua koskevan suunnitelman tulee sisältää tiedot:

1) toimenpiteistä lasten ikätasoisien itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi, tukemiseksi ja ylläpitämiseksi;

2) menettelytavoista ja 4 a §:ssä tarkoitetuista hyvästä hoidosta, kasvatuksesta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellisesta valvonnasta ja huolenpidosta, joiden avulla sijaishuolto toteutetaan ensisijaisesti ilman tässä laissa tarkoitettuja rajoituksia;

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

3) siitä, miten rajoitusten käytön yhteydessä huolehditaan kaikkien yksikössä olevien lasten turvallisuudesta;

4) siitä, miten palvelujen tai hoidon toteuttamiseen osallistuvien henkilöiden ja muiden toimintayksikössä työskentelevien tai oleskelevien turvallisuudesta huolehditaan rajoitusten käytön yhteydessä ja muissa tilanteissa, joissa heihin saattaa kohdistua väkivallan uhkaa;

5) siitä, miten tässä laissa tarkoitettut rajoitukset toteutetaan ja missä tilanteissa niitä voidaan käyttää;

6) yleisistä toimintatavoista rajoitusten käytön jälkeen;

7) siitä, kuinka lapsille kerrotaan heidän muutoksenhaku- ja kantelumahdollisuuksistaan.

Hyvää kohtelua koskevan suunnitelman laatimisessa ja sen tarkistamisessa on kuultava toimintayksikköön sijoitettuja lapsia ja heille on annettava mahdollisuus osallistua suunnitelman tekemiseen. Valmis suunnitelma tulee käydä yhdessä läpi yksikköön sijoitettujen lasten kanssa ja suunnitelma tulee sijoittaa kaikkien nähtäville. Suunnitelmaa tulee lähettää tiedoksi lapsen sijoituksesta vastaavalle kunnalle ja yksikköön sijoitetun lapsen asioista vastaavalle sosiaaliohjaajalle sekä se tulee arvioida ja tarkistaa vuosittain.

65 §

Aineiden ja esineiden haltuunotto

Jos lapsella on hallussaan päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta tai tällaisen aineen käyttöön erityisesti soveltuvia välineitä, ne on otettava laitoksen haltuun. Samoin on otettava laitoksen haltuun lapsella olevat aineet ja esineet, jotka on tarkoitettu lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen. Laitoksen haltuun saadaan ottaa aineet ja esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä tai turvallisuutta tai vahingoittamaan omaisuutta, jos on todennäköistä, että lapsi käyttää aineita tai esineitä tässä momentissa tarkoitettulla tavalla. Haltuun otetun omaisuuden luovuttamiseen tai hävittämiseen sovelletaan, mitä muussa laissa säädetään. Alkoholilaisissa (1102/2017) tarkoitettua alkoholi-juoman tai muun alkoholipitoisen aineen hävittämistä säädetään mainitun lain 86 §:ssä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua haltuunottoa voi tehdä laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Asiasta on viipymättä ilmoitettava johtajalle tai hänen määräämälleen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä, jonka tulee tehdä haltuunotosta päätös, jollei omaisuutta palauteta.

Laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä todennäköisesti vakavasti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitettut aineet ja esineet. Haltuunotosta tekee päätöksen laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Toimenpidettä ei saa jatkaa pidempään kuin se tässä momentissa tarkoitettua syytä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta on välttämätöntä.

Jos lapsella on hallussaan tuotteita, joita alle 18-vuotias ei tupakkalain (549/2016) 118 §:n mukaan saa pitää hallussaan, voidaan ne ottaa laitoksen haltuun. Haltuunottoa voi tehdä laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Haltuunotosta tekee päätöksen laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö, jollei omaisuutta palauteta.

Haltuun otettu omaisuus on viimeistään sijaishuollon päättyessä laitoksessa palautettava lapselle, jollei omaisuuden palauttamisesta tai hävittämistä muussa laissa toisin säädetä.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

66 §

Henkilöntarkastus

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään 65 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, hänelle saadaan asian tutkimiseksi tehdä henkilöntarkastus.

Tarkastuksen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastus on tehtävä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa, jollei erityisestä syystä muuta johdu.

Tarkastuksen tekijän ja siinä läsnä olevan henkilön on oltava lapsen kanssa samaa sukupuolta, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö. Henkilöntarkastuksen suorittava ja siinä läsnä oleva henkilö voi kuitenkin olla eri sukupuolta kuin lapsi, jos toimenpiteen suorittaminen välittömästi on välttämätöntä lapsen tai toisen henkilön turvallisuuden varmistamiseksi.

66 a §

Henkilönkatsastus

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsi on käyttänyt 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita, häneen saadaan kohdistaa henkilönkatsastus, joka voi käsittää puhalluskokeen suorittamisen tai veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottamisen. Jos lapsi, jolle laitoksen toimesta on tehty henkilönkatsastus, kiistää 65 §:n 1 momentissa tarkoitettujen päihteiden käytön, tai se on muuten henkilönkatsastuksen tuloksen luotettavuuden selvittämisen kannalta tarpeen, on näyte asianmukaisesti lähetettävä tarkistettavaksi.

Henkilönkatsastuksen toimittamisesta päättää laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö.

Henkilönkatsastuksen toimittaa laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon suorittanut henkilö. Jos henkilönkatsastuksen toimittaa muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, läsnä on oltava laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva toinen henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon suorittanut henkilö. Verinäytteen saa ottaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö. Katsastus tulee tehdä niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa lapselle.

Henkilönkatsastuksen suorittavan ja siinä läsnä olevan henkilön on oltava lapsen kanssa samaa sukupuolta, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö. Katsastuksen suorittava ja siinä läsnä oleva henkilö saavat kuitenkin olla eri sukupuolta kuin lapsi, jos toimenpiteen suorittaminen välittömästi on välttämätöntä lapsen tai toisen henkilön turvallisuuden varmistamiseksi.

67 §

Omaisuuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on hallussaan 65 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä taikka lapsen olinpaikka on sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseksi kii-

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

reellisesti selvitettävä, saadaan hänen käytössään olevat tilat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa.

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapselle osoitettu kirje tai siihen rinnastettava muu luottamuksellinen viesti taikka muu lähetys sisältää 65 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, saadaan lähetyksen sisältö tarkastaa kirjettä tai muuta luottamuksellista viestiä lukematta.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettua tarkastamisesta päättää ja tarkastamisen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastaminen on tehtävä lapsen ja laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa. Lapsen käytössä olevat tilat tai hallussa oleva omaisuus voidaan kuitenkin erityisestä syystä tarkastaa myös lapsen tai toisen henkilön läsnä olematta. Lapselle tulee selvittää tarkastuksen syy.

Lisäksi 13 b §:ssä tarkoitettulla lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on oikeus erityisestä syystä tehdä päätös siitä, että 2 momentissa tarkoitettu viesti on jätettävä kokonaan tai osaksi toimittamatta tai muu lähetys kokonaan tai osaksi luovuttamatta lapselle, jos viestin tai lähetyksen sisällön voidaan olosuhteet kokonaisuutena huomioon ottaen perustellusti arvioida vakavasti vaarantavan lapsen tai toisen henkilön henkeä, terveyttä, turvallisuutta tai kehitystä. Lähetys on viipymättä toimitettava lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle päätöksentekoa varten. Päätöksen tekemistä varten sosiaalityöntekijä saa lukea kirjeen tai muun luottamuksellisen viestin, jos yksittäistapauksessa on perusteltua syytä epäillä viestin sisällön voivan vaarantaa lapsen tai toisen henkilön henkeä, terveyttä, turvallisuutta tai kehitystä.

69 §

Liikkumisvapauden rajoittaminen

Lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määräajaksi kiello poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista, jos:

- 1) lapsen sijaishuoltoon johtanut päätös on tehty sillä perusteella, että hän on vaarantanut vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihkeitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin verrattavalla käyttäytymisellään;
- 2) lapsi käyttäytyy laitoksessa 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla; tai
- 3) rajoitus on lapsen hoidon tai huollon kannalta muutoin tarpeen lapsen suojelemiseksi häntä itseään vakavasti vahingoittavalta käyttäytymiseltä.

Laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi päättää yhteensä enintään seitsemän vuorokautta kestävästä liikkumisvapauden rajoittamisesta. Jos rajoittamista on tarpeen jatkaa tai jos rajoitus alun perin määrätään seitsemää vuorokautta pidemmäksi ajaksi, rajoittamisesta tekee päätöksen 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Asiasta on viipymättä ilmoitettava lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle päätöksen tekemistä varten. Yhtäjaksoisesti rajoittaminen saa jatkua enintään 30 vuorokautta.

Liikkumisvapauden rajoittamista ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito ja kasvatusta välttämättä edellyttävät. Toimenpide on myös lopetettava heti, kun se ei enää ole 1 momentissa tarkoitettulla tavalla välttämätön.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

69 a §

Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen

Jos lapsi on poistunut luvattomasti lastensuojelulaitoksesta (laitos) tai ei palaa sinne ennalta sovitusti luvallisen poistumisen jälkeen, laitoksen on viipymättä ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen sekä ilmoitettava lapsen luvattomasta poissaolosta lapsen sijaishuollosta vastuussa olevalle viranomaiselle. Lapsen olinpaikan selvittyä laitoksen ja lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen tulee yhteistyössä sopia lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen, ellei lapsi palaa laitokseen vapaaehtoisesti.

Lapsen palauttamisesta ja siihen liittyvästä kuljettamisesta ja sen turvallisesta järjestämisestä päättää lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Kiireellisissä tilanteissa lapsen palauttamisesta ja siihen liittyvästä kuljettamisesta ja sen turvallisesta järjestämisestä päättää laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan on viipymättä ilmoitettava päätöksestä lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. (Uusi 2 mom.)

Lapsen kuljettamisen saa toteuttaa vain laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva työntekijä, jolla on lastensuojelulaissa tarkoitettu ammatillinen pätevyys, 13 §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu toimivaltainen viranomainen. Lapsen etsintää ja kuljettamista ei saa toteuttaa ostopalveluna. Lapsen etsinnästä ja kuljettamisesta on tehtävä sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annetun lain (254/2015) mukaisesti kirjaukset lapsen asiakasasiakirjoihin.

Edellä 3 momentissa tarkoitettu lasta kuljettava henkilö saa tehdä lapselle 66 §:ssä säädetyin edellytyksin ja tavoin henkilöntarkastuksen kuljetukseen käytettävässä autossa kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseksi. Lisäksi lapsen hallussa olevat 65 §:n 1 ja 3 momentissa tarkoitettut aineet ja esineet saadaan ottaa kuljettamisen ajaksi lasta kuljettavan henkilön haltuun. Ellei haltuun otettua ainetta tai esinettä palauteta lapselle kuljettamisen jälkeen, asiasta on tehtävä päätös siten kuin 65 §:n 2 momentissa säädetään.

Lapsen kuljettamisen aikana 3 momentissa tarkoitettu lasta kuljettava henkilö saa kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseksi pitää lasta lyhytaikaisesti kiinni kuljetukseen käytettävässä autossa, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi välttämätöntä. Kiinnipito on toteutettava lapselle turvallisella, hänen ikänsä, sukupuolensa, kulttuuri- ja uskonnollinen taustansa sekä yksilöllinen tilanteensa huomioivalla tavalla. Kiinnipito on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä. Kiinnipitämiseen turvautuneen henkilön on annettava laitoksen johtajalle siitä kirjallinen selvitys. Lapsen terveydentila on tutkittava, jos kiinnipitämisestä aiheutuu lapselle vammoja tai fyysisiä jälkiä tai jos lapsi sitä pyytää. Kiinnipitämisen liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

70 §

Eristäminen

Lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Eristämistä ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen huolenpito ja hoito välttämättä edellyttävät. Eristämistä ei saa jatkaa yhtäjaksoisesti yli 12:tä tuntia tekemättä siitä uutta päätöstä. Eristäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Eristämisestä tekee päätöksen laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Kun lapsi on määrätty eristettäväksi, on samalla määrättävä, kenen laitoksen hoito- tai kasvatushenkilöstöön kuuluvan tehtävänä on huolehtia lapsen turvallisuudesta. Lapsen turvallisuudesta vastaavan henkilön on valvottava lasta koko erillään pitämisen ajan olemalla hänen kanssaan samassa tilassa tai sen välittömässä läheisyydessä niin, että hänellä on mahdollisuus saada yhteys eristettyyn lapseen. Myös lapsella on oltava mahdollisuus saada yhteys hänen turvallisuudestaan vastaavaan henkilöön. Lapsen olosuhteet eristämisen aikana on järjestettävä niin, että lapsi saa riittävän huolenpidon ja hoidon sekä mahdollisuuden keskustella hänen turvallisuudestaan vastaavaan henkilön kanssa.

Eristämistä saadaan välittömästi 1 momentin nojalla määrätyn eristyksen jälkeen jatkaa vain, jos 1 momentissa säädetty eristämisen edellytykset ovat edelleen olemassa. Edellytyksenä on lisäksi, ettei lapsen hoitoa ole edelleenkään tarkoituksenmukaista tai mahdollista järjestää muulla tavalla. Tällöin eristämisaika ei saa ylittää yhteensä 24:ää tuntia.

Ennen eristämisen jatkamista koskevan päätöksen tekemistä lapselle on suoritettava lääkärintarkastus, jos se ei ole ilmeisen tarpeetonta. Tarvittaessa lääkärintarkastus tulee suorittaa myös eristämisen alkaessa, eristämisen aikana tai eristämisen päättyessä.

Laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön tulee viipymättä ilmoittaa eristämisestä ja sen jatkamisesta 13 b §:ssä tarkoitetulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

74 §

Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen

Edellä 65—70 §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi lastensuojelulaitoksen on asianmukaisesti kirjattava käyttämänsä rajoitustoimenpiteet. Kirjaamisen tulee sisältää kuvaus rajoitustoimenpiteestä ja siitä, miten rajoitus on toteutettu, minkälaisia muita rajoituksia on mahdollisesti käytetty samaan aikaan, mikä on toimenpiteen peruste ja kesto, tieto toimenpiteestä päättäneen, sen käytännössä toteuttaneen ja siinä läsnä olleen henkilön nimistä sekä tarvittaessa tieto 66 §:n 1 momentissa ja 66 a §:n 1 momentissa tarkoitetuista perustelluista syistä ja 67 §:n 3 momentissa tarkoitettua erityisestä syystä. Lisäksi on kuvattava toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Kuvattava on myös, miten lasta on kuultu ennen rajoituksesta päättämistä tai sen toteuttamista. Lisäksi on kirjattava, mikä oli lapsen mielipide asiasta.

Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, on 70 §:ssä tarkoitettujen eristämisen aikana kirjattava lapsen eristämistä koskeviin asiakirjoihin eristämiseen johtanut tilanne, eristämisen toteuttamistapa sekä miten eristämisen jatkamisen perusteita on eristämisen aikana jatkuvasti arvioitu. **Eristämistä koskeviin asiakirjoihin on lisäksi kirjattava eristämisen lopettamiseen johtaneet perusteet ja syy.**

Kirjaamisen sisältö on lähetettävä tiedoksi 13 b §:ssä tarkoitetulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain. Kirjaamisen sisällöstä voidaan tarvittaessa säätää tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

74 a §

Rajoituksen lapsikohtainen arviointi

Jos lapseen on kohdistettu tässä laissa tarkoitettuja rajoituksia, sijaishuoltopaikassa on arvioitava niiden käyttöä yhdessä lapsen kanssa heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Arvioinnissa on käytävä lapsen kanssa läpi rajoitukseen johtanutta tilannetta, rajoituksen 61 a §:n mukaista tarvetta ja perusteita 30 §:ssä tarkoitettun lapsen asiakassuunnitelman mukaisesti, rajoituksen toteuttamistapaa ja vaikuttavuutta sekä toimenpiteeseen osallistuneen henkilöstön toimintaa tilanteessa. Sijaishuoltopaikan on käytävä lapsen kohdistettu rajoitus ja sen toteuttamistapa läpi yhdessä myös lapsen huoltajien kanssa, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta tai mahdotonta.

Sijaishuoltopaikan on toimitettava tiedot lapseen kohdistetuista rajoituksista sekä selvitys rajoitusten lapsikohtaisesta arvioinnista lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle viipymättä.

Jos lapseen on kohdistettu useita, peräkkäisiä, yhtäaikaista tai pitkäaikaista rajoituksia on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän arvioitava lapsen kokonaistilanne, lapselle sopivan ja riittävän hoidon ja palvelujen tarve sekä vastaavtko sijaishuoltopaikan henkilöstön määrä ja osaaminen sekä tilat lapsen tarpeita. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on keskusteltava lapsen ja lapsen huoltajien kanssa, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta tai mahdotonta, lapseen kohdistetuista rajoituksista ja niiden perusteista.

75 § (Uusi)

Lapsen ja nuoren oikeus jälkihuoltoon

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle tämän luvun mukainen jälkihuolto 40 §:ssä tarkoitettun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on järjestettävä myös 37 §:ssä tarkoitettun avoimuuden tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin.

Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle kuin 1 momentissa tarkoitettulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle.

Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut 1 momentissa tarkoitettun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta.

80 §

Muu valvonta

Aluehallintoviraston on seurattava lastensuojelulaitosten toimintaa 79 §:ssä säädetyn lisäksi omasta aloitteestaan tapahtuvien tarkastuskäyntien avulla ja erityisesti valvottava 11 luvun nojalla tehtäviä rajoituksia lastensuojelulaitoksissa. Aluehallintoviraston on valvontaa toteuttaessaan varattava lapselle tilaisuus luottamukselliseen keskusteluun aluehallintoviraston edustajan kanssa.

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

Yksityisen palvelun tuottajan, joka jatkuvasti liike- tai ammattitoimintaa harjoittamalla antaa ympärivuorokautisia lastensuojelun palveluja, on saatava yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain (922/2011) 7 §:ssä tarkoitettu lupa ennen toiminnan aloittamista, laajentamista ja olennaista muuttamista. Luvan hakemisesta ja myöntämisestä sekä yksityisen palveluntuottajan valvonnasta säädetään mainitussa laissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

~~Sen 61 b § tulee kuitenkin voimaan vasta 1 päivänä tammikuuta 2020.~~

Valituksen ja alistukseen, joka tehdään ennen tämän lain voimaantuloa annetusta päätöksestä, sekä tällaisen asian käsittelyyn valituksen johdosta ylemmässä valitusviranomaisessa sovelletaan tämän lain voimaan tullessa olleita säännöksiä.

Valiokunnan lausumaehdotus

Eduskunta edellyttää, että sijaishuollossa olevien lasten oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin sekä lastensuojelulakiin sisältyvien rajoitusten käyttöä arvioidaan ja selkeytetään osana asiakkaan ja potilaan itsemääräämistä koskevan lainsäädännön valmistelua.

Helsingissä 14.3.2019

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Krista Kiuru sd
jäsen Outi Alanko-Kahiluoto vihr
jäsen Arja Juvonen ps
jäsen Niilo Keränen kesk
jäsen Anneli Kiljunen sd
jäsen Jaana Laitinen-Pesola kok
jäsen Anne Louhelainen sin
jäsen Ulla Parviainen kesk
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas
jäsen Pekka Puska kesk
jäsen Sari Raassina kok
jäsen Veronica Rehn-Kivi r
jäsen Vesa-Matti Saarakkala sin
jäsen Kristiina Salonen sd
jäsen Martti Talja kesk
varajäsen Mia Laiho kok
varajäsen Hanna-Leena Mattila kesk

Valiokunnan mietintö StVM 42/2018 vp

Valiokunnan sihteerinä on toiminut
valiokuntaneuvos Sanna Pekkarinen